

ЮВІЛЕЇ

УДК 929 Позняк:001–057.4–059.2

В. І. Тригуб, канд. геогр. наук

Є. Н. Красеха, докт. біол. наук

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

кафедра географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру

вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна

v.trigub07@gmail.com

СТЕПАН ПОЗНЯК: ГРУНТОЗНАВЕЦЬ, ЗАСНОВНИК ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ГЕНЕТИЧНОГО ГРУНТОЗНАВСТВА, ВЧИТЕЛЬ

У зв'язку з 80-річчям видатного українського вченого-ґрунтознавця, засновника кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Львівського національного університету імені Івана Франка висвітлено життєвий та науковий шлях, зокрема одеський період наукової діяльності професора, доктора географічних наук Степана Павловича Позняка.

Ключові слова: професор С. П. Позняк, ґрунтознавець, Одеський університет, Львівський університет, кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів.

2 липня 2023 року виповнюється 80 років від дня народження видатного українського вченого-ґрунтознавця, знаного науковця і педагога, засновника і керівника сучасної Львівської наукової школи генетичного ґрунтознавства, Заслуженого діяча науки і техніки України – Степана Павловича Позняка. Життєвий шлях та наукове зростання професора Позняка С. П. пов'язане з Одеським університетом імені І. І. Мечникова, де на кафедрі ґрунтознавства і географії ґрунтів він пройшов шлях від аспіранта до професора, доктора географічних наук.

Народився Степан Павлович у містечку Олесько Бугського району Львівської області. У 1966 році закінчив географічний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка. З 1966 по 1969 рр. працював інженером науково-дослідної частини Львівського університету.

Одеський період майбутнього професора розпочався із його вступу до аспірантури під науковим керівництвом професора Івана Гоголева в 1969 році. Вченим досліджувались зрошувані території півдня України – від Північного Криму до Придунайської рівнини. Основними об'єктами вивчення стали клю-

чові ділянки Татарбунарської, Нижньодністерської та Інгулецької зрошуваних систем. На всіх ключових ділянках в умовах реально-існуючих режимів зрошення, сівозмін і агротехніки періодично проводились дослідження ґрунтів, закладались ґрунтові розрізи чи траншеї, відбирались зразки ґрунту і проводились їх аналітичні дослідження.

В 1975 році Степан Павлович захистив дисертацію на тему «Зміна властивостей південних чорноземів Правобережної України під впливом зрошення» та отримав науковий ступінь кандидата географічних наук. Опонентами дисертаційного дослідження були відомі вчені-ґрунтознавці – І. А. Крупеніков та Н. Б. Вернандер, в рецензіях яких було зазначено, що робота дуже змістовна і її слід розглядати як своєрідне попередження проти бездумного меліоративного перетворення чорноземів, що не втратило своєї актуальності і в теперішній час. Після закінчення аспірантури працював спочатку молодшим, а потім старшим науковим співробітником ПНДЛ-4.

У 1978 році Степан Павлович був зарахований на посаду доцента кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського університету. Працюючи доцентом кафедри викладав наступні дисципліни: «Ґрунтознавство», «Фізика ґрунтів», «Морфологія і діагностика ґрунтів», «Методика ґрунтово-меліоративних досліджень» та інші. Крім наукової та викладацької роботи, виконував обов'язки секретаря кафедри, приймав активну участь в організаціях навчальних і виробничих практик, вечорів зустрічей студентів з викладачами, очолював науково-дослідні роботи студентів, які отримували відзнаки різного рівня. Мав велику повагу як серед викладачів, так і студентів факультету.

Доц. С. П. Позняк і проф. І. М. Гоголев серед студентів географів-ґрунтознавців Одеського університету, 1986 р.

Через 15 років (1987–1988 рр.) після перших обстежень на ключових ділянках зрошувальних систем повторно були проведені дослідження чорноземів, зрошуваних низькомінералізованими водами. Аналіз численних матеріалів, їх обговорення на конференціях різних рівнів, публікації у різних виданнях спонукали С.П. Позняка до написання докторської дисертації на тему «Сучасні процеси в чорноземах теплої і помірної фації південного-заходу України, зрошуваних низькомінералізованими водами». За теоретичне обґрунтування заходів щодо поліпшення властивостей зрошуваних чорноземів у 1988 р. С.П. Позняка нагороджено срібною медаллю Виставки досягнень народного господарства УРСР. А у 1992 році Степан Павлович успішно захистив дисертацію та отримав науковий ступінь доктора географічних наук. В 1993 році був обраний на посаду професора

Результати багаторічних досліджень динаміки сучасних ґрунтоутворюючих процесів у чорноземах південного заходу України, зумовлених зрошенням низько мінералізованими водами були узагальнені Степаном Павловичем у монографії «Зрошувані чорноземи південного заходу України» (1997 р.).

Проте наукові дослідження вченого не обмежувались лише проблемами зрошення чорноземів півдня України. Його численні публікації пов'язані із вивченням ландшафтно-геохімічних проблем степової і сухостепової зон України, теоретичних, методологічних і практичних основ моніторингу ґрунтів, структури ґрунтового покриву, оцінки природних ресурсів, характеристикою природних і природно-господарських об'єктів, що знайшло своє відображення в «Географічній енциклопедії України».

Результати багаторічних досліджень вченого висвітленні у численних наукових працях, статтях наукових журналів та інших виданнях.

У вересні 1993 року доктора наук С.П. Позняка на конкурсній основі було обрано завідувачем кафедри географії ґрунтів Львівського державного університету, яку очолював впродовж 1993–2021 рр.

З переїздом до Львову наукові напрями ґрунтознавчих пошуків вченого дещо змінилися, значно розширилися, але не були забуті і дослідження чорноземних ґрунтів. Саме у Львові Степан Павлович створив потужну школу. Під його керівництвом було захищено 21 кандидатська і 9 докторських дисертацій. Вченим започатковані серії «Ґрунти України», яких на теперішній час є 28 монографій та «Українські ґрунтознавці», перше видання якої присвячене світлій пам'яті вчителя – І.М. Гоголева.

Не забував Степан Павлович і про своїх «одеських» учнів. Саме завдяки його науковому керівництву, постійній підтримці і допомозі захистили в стінах Львівського університету докторські дисертації В.І. Михайлюк, О.І. Єргіна та кандидатську дисертацію В.І. Тригуб.

В результаті співпраці з колегами-одеситами видані і монографії та навчальні посібники: «Орошаемые черноземы юго-запада Украины» (1992), «Картографування ґрунтового покриву» (2003), «Чинники ґрунтоутворення»

(2007), «Фтор у чорноземах південного заходу України» (2008), «Професор Іван Гоголев» (2009).

З 1993 р. наукова діяльність Степана Позняка присвячена переважно вивченню ґрунтово-екологічних проблем західного регіону України. Під керівництвом вченого розроблено концепцію ґрунтово-екологічної оцінки земель і моніторингу земельних ресурсів Львівщини, моніторингу кризових ситуацій на осушених землях; проведено ґрунтово-екологічні дослідження в Карпатському регіоні, Поліссі, Поділлі; обґрунтовано заходи щодо збереження біорізноманіття в Карпатському біосферному заповіднику, біосферному заповіднику «Дунайські плавні» і Національному парку «Розточчя». Велику увагу колективом кафедри під керівництвом Степана Павловича приділено оцінці трансформаційних процесів в екосистемах верхньої частини басейну. Розроблені ефективні заходи, скеровані на припинення та ліквідацію ерозійних процесів шляхом консервації-реабілітації еродованих земель, а також рекомендації щодо покращення родючості ґрунтів і підвищення урожайності основних сільськогосподарських культур; здійснена бонітетна оцінка ґрунтів для перерахунку орендної плати за землю.

Важливе місце в науковій діяльності вченого посідає міжнародне співробітництво з питань якісної оцінки земель і земельного кадастру (Австрія), вивчення екологічного стану ґрунтів пограниччя (Польща); наукова участь у проєктах «Збереження біорізноманіття дельти Дунаю» і «Збереження біорізноманіття Східних Карпат», «Трансформаційні процеси в регіоні Дністра».

Степан Позняк – Почесний член Українського товариства ґрунтознавців і агрохіміків, голова Львівського відділення УТГА, почесний член Українського географічного товариства, член Міжнародного товариства ґрунтознавців, член Європейського товариства з охорони ґрунтів. Вчений має і різні нагороди та відзнаки: Відмінник освіти України (1998 р.), лауреат нагороди Ярослава Мудрого Академії наук Вищої школи України (2010 р.), Золота відзнака Польського товариства ґрунтознавців (2012 р.), Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка» (2016 р.), Заслужений діяч науки і техніки України (2018 р.), Почесний громадянин Буського району Львівської області (2013 р.) та інші.

І на завершення. За майже 25-річний період роботи в Одеському університеті і 30-річний у Львівському професор Степан Позняк проявив себе як цілеспрямована особистість, що за будь-яких умов іде до досягнення мети. Наукові інтереси вченого не обмежувались лише окремими науковими питаннями, а охоплювали широке коло проблем, що стосувались не лише ґрунтознавчих досліджень, а й екологічних, ландшафтних, історичних та інших аспектів. Високий рівень знань, відданість улюбленій справі, вміння працювати з людьми та інші риси і наукові досягнення Степана Павловича дозволяють назвати його провідним вченим сучасності, неординарною особистістю, Людиною з великої літери, лідером Львівської наукової школи генетичного ґрунтознавства, Вчителем великої плеяди вчених різного рівня та різних регіонів України.

V.I. Trigub, Ph.D. geogr. Science
Ye.N. Krasiekha, Doctor of Geographical Sciences
Odessa I. I. Mechnikov National University
Department of Geography of Ukraine, Soil Science and Land Cadastre
st. Dvoryanskaya, 2, Odessa, 65082, Ukraine
v.trigub07@gmail.com

STEPAN POZNIAK: SOIL SCIENTIST, FOUNDER OF THE LVIV SCIENTIFIC SCHOOL OF GENETIC SOIL SCIENCE, TEACHER

Abstract

Due to the 80th anniversary of the outstanding Ukrainian soil scientist, founder of the Department of Soil Science and Soil Geography of the Ivan Franko National University of Lviv, the life and scientific path, in particular, the Odessa period of scientific activity of Professor, Doctor of Geographical Sciences Stepan Pavlovich Pozniak, is highlighted. The scientific growth of Professor Pozniak S.P. associated with the Odessa University named after I. I. Mechnikov, where he studied and worked from 1969 to 1993 inclusive. He began his scientific activity in 1966 with the study of modern geomorphological processes in the Carpathians mountains. Further, he continued large-scale surveys of the lands of Northern Kazakhstan and Transbaikalia. Since 1970, he studied the problems of genesis and ecology of chernozems of the steppe zone of Ukraine. Since 1993, he has been the head of Department of Geography of Ukraine at the Ivan Franko University of Lviv, where the scientist's scientific activity is related to the study of soil and ecological problems of the western region of Ukraine. Stepan Pozniak – scientific supervisor and consultant of 21 candidate's and 9 doctoral theses; launched the publication of the scientific series «Soils of Ukraine» and «Ukrainian Soil Scientists». Stepan Pozniak is an honorary member of the Ukrainian Society of Soil Scientists and Agrochemists, the head of the Lviv branch of USSSA, an honorary member of the Ukrainian Geographical Society, a member of the International Society of Soil Scientists, a member of the European Society for Soil Protection. Has awards and distinctions: Outstanding Education of Ukraine (1998), Laureate of the Yaroslav the Wise Award of the Academy of Higher Education of Ukraine (2010), Gold Medal of the Polish Society of Soil Scientists (2012), Honored Worker of Science and Technology of Ukraine (2018).

Keywords: professor S. P. Pozniak, soil scientist, Odessa University, Lviv University, Department of Soil Science and Soil Geography.